

Umění zábavního umění

Dovolte něco poznámek (místo provokativních) o zábavě a zábavním umění. Bez nároků na úplnost, jen jako připomenutí a podklad k výměně názorů. Cokoliv se nám nemusí líbit, ale stejně to existuje.

Historické reminiscence

Chléb a hry – základní politická zásada starého Říma (alespoň se to tak traduje). Zábava pro plebs i patricie. V amfiteátrech předhazování křesťané lvům, gladiátorské souboje.

Umění přežít, zábava pro masy.

Popravy, upalování kacířů a čarodějnic, pranýře helmbrechtic – zábava pro prostý lid a potvrzení moci pro šlechtu a církve.

Nejlepší zábava – utrpení bližního, který je jiný a často i vzdělanější.

Pout'ové divadlo – bláznivé improvizované scénky „ze života“, zvýrazněné sexuální znaky (obrovská pohlaví, zadnice), břicha bohatců a starých manželů atd. – zábava na trzích pro kupující. Lidový šašek vítězí nad hlupáky.

Radost nad pokořením bohatých a hloupých se časem přenáší i do divadla dalších století (Molière).

Minnesengři – rytířská a šlechtická zábava, potulní zpěváci a básníci (recitátoři).

Potulní pěvci skládali a zpívali milostné, ale i hrůzostrašné balady. První „pop music“ a romantická poezie až do konce 19. století.

Commedia dell' Arte – divadlo hrané počínaje 16. století profesionálními herci. Založeno na improvizaci a přesných charakterech postav (starý Pantalone, Kolombína a Harlekýn aj. předem dané směšné i romantické postavy).

Lidová zábava skoro dvě století.

Lidová zábava – tanec, zpěv, hudba, loutkové divadlo, krajové zábavy a tradice (Slunovrat, vynášení Morény, Masopust, Dožínky aj.). Pouťové „morytáty“ – hrůzostrašné příběhy mordů a utrpení a balady.

Přetrvává staletí, někdy nelibě vnímaná církví (nejen katolickou, ale hodně protestantskou) jako nemravná, trvalá inspirace pro současný folklór. Inspirace i pro tzv. vážné umění (Janáček, Bartók). Shakespeare: Sen noci Svatojanské (řemeslníci musí nacvičit „krutěkrvavou komedii k pláči“. Bloudící muzikanti v Jiráskově Lucerně připravují kasací atd.

Nebyla Smetanova Prodaná nevěsta vlastně náš první muzikál?

Šlechtická zábava – koncerty a divadelní představení, vlastní soubory, orchestry, někdy i skladatelé (Beethoven, Saliéry), dvorské tance, plesy atd.

Tady asi začátky tzv. vážného umění, i když...? Vždyť to bylo často s hlavním záměrem pobavit: Shakespeare: Jak se vám líbí, Sen noci Svatojanské, aj., Molière: Lakomec, Tartuffe, Zdravý nemocný. Goldoni: Sluha dvou pánů. Mozart: Malá noční hudba atd.

Co si již pamatujeme: fenomény zábavního umění (zábavy) od minulého století dodnes.

Hudba k tanci, zpěv, tanec atd.

Folklór – krajové odlišnosti, lidové hudební nástroje (cimbál, hodně housle, dudy, „vozembouch“, „fanfrnoch“ aj., kroje, obřadní tance, verbuňky, „cifrování“, obřady (čepení, svatby) atd.

Stále vzývaná nebo odmítaná zábava. Prolíná s dalšími uměleckými disciplínami – folkem, džezem, symfonickými koncerty, popem (Hradišťan a Jiří Pavlica, Čechomor, Karel Gott a cimbálovka atd.). Jarmila Šuláková a Fleret. Jožka Černý. Je folklór umění, nebo jen zábava pro vesničany?

Dechová hudba – prakticky existovala v každém městě i na větší vsi. Plnila i žádoucí společenské funkce (pochody, koncerty, plesy a místní slavnosti, pohřby).

Na každé slavnosti vedla průvod, na hřbitov „funébr marš“, zpět do hospody s veselou. Velké akce jako Kmochův Kolín, festivaly dechovek u nás i v zahraničí. Snahy o modernizaci a vysokou kvalitu (Moravanka z muzikantů symfonických orchestrů), crazy (Velkopopovická

Kozlovka). Opět v určitých dobách (50–80 léta) protežována jako jediné lidové umění, pak zatracována.

Šraml – slovník uvádí: skupina s malým počtem hudebníků, nebo hudební skupina nižší úrovně. Sestava, která přetrvává staletí, mnohdy náhodná sestava místních hudbymilovných nadšenců, tradiční doprovod místních tancovaček, večerů v hotelech a kavárnách, bývalých „odpoledních čajů“, rodinných zábav na svatbách, křtech atd. Používá se i pro harmoniku „zednické piáno“. A co dnešní Syntezátory?

Kde by byly vesnické zábavy i kavárenská odpoledne či lázeňské schůzky bez místních šramlů. Dříve vesměs kategorie tzv. lidových hudebníků, podobně jako dechovky. Zdá se, že dosud nezničitelná náplň mnohých zábav a místních tancovaček zvl. pro starší. Občas se v nich může vyskytnout i umění, ale kdo to může posoudit.

Odpolední čaje, odpolední taneční zábavy, podvečerní taneční zábavy – již od třicátých let pro mladé (diskotéky nebyly), ale i pro střední, výjimečně i starší generaci (idolem byly Terasy Barrandov).

Velmi vyhledávané taneční zábavy o víkendech ve městech a v lázních.

O zábavu se staraly šramly různé úrovně, až po lázeňské orchestry a kapely lepších hotelů a lázní (Karlovy Vary, Mariánské lázně, Poděbrady, Luhačovice) Na čajích pro mladé procházeli v 60. letech pořadatelé s páskami na rukávech a napomínali příliš divoké tanečníky, hlavně rokenrolu, pila se grenadina, dívky byly ve slušivých šatečkách a chlápci (muži) měli saka. Uplatňovaly se zkušenosti z tanečních (mimořádně další český fenomén, jinde ve světě téměř neznámý). Chodilo se na Slovanský ostrov, na Žofín, večer Alfa. Vyhlášený dancing Vltava s Karlem Krautgartnerem (šraml nebo orchestr?), Karlem Gottem a Milanem Drobným (Orchestr Oty Rendla – vlastně tehdy také šraml). Skončilo to s nástupem diskoték, ale pro zábavychtivé středních let, kteří do diskoték pro mladé prakticky nemohli, zbyly jen ty lázeňské radovánky.

Diskotéky – večerní taneční zábavy pro „týnedžry“, pouštění výběrů z gramodesek, později kazet a CD s „hecováním“ dýdžeje (pouštěče), postupně i s malými pěveckými, hudebními i tanečními výstupy „živých“ umělců.

Z Prahy se bleskově rozšířily po celé republice, hlavně do klubů, posléze i do jakýchkoliv sálů, kulturních domů ROH či sokoloven. Divoká atmosféra, přítmí, prý stále nealko, vesměs si každý tancuje „za sebe“ až na „ploužáky“, časem i „lehké“ drogy. Na rozdíl od světa u nás hlavně zábava pro mladé ročníky. Střední věk, odchovanci Beatles, Elvise Presleyho a rokenrolu tu nemají šanci. Legendární Děčko (Dynacord klub), DJ Skalka-Jakoubek, Zeman-Šrámek a další. Dnes obří diskotéky, diskotékové kluby, prakticky hlavní proud zábavy mladých.

Plesy – noblesní společenské zábavy hlavně pro starší generaci, ale i pro tancechtivé všeho věku. Tradiční městské a vesnické, koncem 20. století velké plesy Květů, Zahradníků, Mediků, dnes velmi nóbl Plesy v Opeře, prakticky uzavřené plesy významných firem až po Hradní ples.

Začalo to obrozeneckým plesem na Žofíně s účastí Boženy Němcové. Vždy velké předtančení ve společenských róbách, páni smokingy, v minulosti i fraky, bílé rukavice, dámy velkou toaletu a vějíř. Povinné taneční pořádky. Kultivovaná zábava, rozhovory, šampaňské atd.

Vedle městských pak tradiční Myslivecké, Hasičské, Baráčnické, Sokolské atd. Plesy pomalu v každé vesnici, s bohatou tombolou, dámskou volenkou a jak se traduje, pravou hospodskou rvačkou. Hudba z regionu, vesměs opět dechovka nebo osvědčený šraml. Tradiční a stále živá zábava. Hlavně vesnický ples je dodnes i pro měšťáky zážitek.

Pěvecké a hudební recitály, koncerty, show

Koncerty a pěvecké show – hudebně písňové recitály předních zpěváků a skupin. Velké podívané s mnoha světelnými efekty a vždy téměř dokonalou režii.

Slavné Lucerny (kdo prodá Lucernu, tak je špička), dnes O2 Aréna a jiné velké koncertní sály. Dokonale dramaturgicky a režijně propracované podívané (show) s důrazem na vytvoření gradující atmosféry. „Kotel“

emocí, dnes už téměř vždy“živě“ anebo jen na „half playback“. Strhující pocit sounáležitosti diváků s umělci. Davová atmosféra.

Porta, folkové a country festivaly, tramská píseň – typicky český fenomén vyšel z tramského hnutí a specifických písniček. V dobách největší slávy (konec 80 let) se v Plzni na Portě každoročně scházelo na 20 tisíc nadšenců.

Nejdříve jen skromně tramské „potluchy“ a písničky táborových ohňů. Pak se přidávala i česká verze americké country a písničky souhrnně označované jako folk. Od upravených lidovek H. a P. Ulrychových a jejich vlastní tvorby inspirované folklorem, přes „Kapitána Kida“, Samsona Lenka, Greenhorny, Fešáky a Plavce - Rangers, až po Michala Tučného, Wabiho Daňka, Roberta Křesťana aj. Návštěvníci na nich s nadšením přijímají i recitaci poměrně náročné poezie.

Porta stále trvá, i když v menších rozměrech. Změnila se i její tehdejší společenská funkce – jakýsi nenápadný odpor vůči totalitnímu režimu. Ale láska k melodickým a romanticko-naivním písničkám zůstala.

Pořád je „Rosa na kolejích“. I Waldemar Matuška v závěru své české kariéry zpíval s KTO.

Velké multikulturální festivaly – začal to Woodstock v 60. letech v USA, dnes je snad neznámější Rock For People, Collors Of Ostrava, Votvírák a další.

Je až neskutečné, jaké žánry se scházejí na těchto obřích festivalech. Od Hevy Metalu, přes téměř Techno, až po Karla Gotta, Jaroslava Uhlíře, Miroslava Žbirku, Tomáše Kluse a něžnou Anetu Langerovou. Opět neskutečná atmosféra. Hudební tolerance (komu se něco nelíbí, tak ať tam nechodí, hlavně nerušit), diváci zpívají, baví se.

Několikaletá epizoda masové popularity techna

brzy skončila.

Největší festival na Strahově 2006, padesátiny Honzy Nedvěda, zpíval s bratrem Františkem, hosté Spirituál, Suchý – Molavcová, Fešáci, Petr Novotný, 70.000 diváků.

Divadla a jiné scénické události

Opereta a muzikály – hudebně písničkové „hry se zpěvy“ posléze zcela bez mluveného slova. Před válkou, a ještě mnoho let po ní, hlavně operety. S příchodem muzikálů, již někdy v 80. letech ústup ze slávy všelidové zábavy, drtivě vše převálcují muzikály, zejména zahraniční.

Pro starší generace nezapomenutelná „Země úsměvů“, ale třeba i „Perly paní Serafinky“, již téměř muzikál „Na tý louce zelený“ a mnoho klasických operetek.

Mezi muzikály z dílny mj. Karla Svobody (Drákula) a Michala Davida (Kleopatra, Tři mušketýři aj.) se najednou objevuje v produkci dr. Fr. Janečka Fantom opery. A ve světě se těší uznání i zatím nám nepříliš známý Hamlet i Yago Janka Ledeckého. A pak, že muzikál nemůže pojednat i dramatické klasické Shakespearovo téma. A co Lucie Bílá v Carmen?

Komediální scény, divadla Vlasty Buriana, Oldřicha Nového, Osvobozené divadlo V+W aj. čistě komediální scény nabízející jen zábavu, dramaturgie postavená na známých protagonistech zábavy.

Někdy jen čistý „humor pro humor“, musely si na sebe vydělávat. Ale zvláště u Osvobozených V+W to mnohdy byly hry, jak se o nich říkalo „pro lidi s maturitou“, často s výrazným sociálním podtextem, a hlavně s demokratickými myšlenkami v době ohrožení ČSR Hitlerovým Německem. Protože šlo o soukromá divadla a nevyhovovala komunistickým idejím, tak nejpozději v padesátých letech zanikla (týká se např. Divadla ABC vedeného Janem Werichem). Ale k jejich divadelnictví a odkazu čistého humoru se dodnes hlásí řada tvůrců zábavního umění.

Ale, byly komedie hrané v „kamenných divadlech“ jen čirá „sranda“ nebo zábavní umění? A co divadelní revue V+W?

Divadlo Semafor – rána z čistého nebe, nový typ divadla a chytrého humoru, civilní neherectví protagonistů Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra, chytré texty, moderní muzika, zpěváci.

Začátek byl již v Redutě, v Nedivadle Ivana Vyskočila, Textapellech Pavla Boška a najednou tu bylo něco, co nikdo neznal a nečekal. Člověk z pudy (to byl postupně Horníček, Kopecký, Filipovský), zpívající „křoví“ Matuška, Štědrý, Štekl a? pak Zuzany, Dobře placená procházka, Kytice atd., do dneška s civilní poetikou a suchým humorem Suchého a Šlitra, v současnosti Suchého a Molavcové, Jiřího Štědrone a

dalších i velmi mladých.

Postupně v něm vznikly samostatné soubory Šimka a Grosmana (pak se Sobotou, Nárožným, Krampolem), Josefa Dvořáka, hudbu provozoval vedle Ferdinanda Havlíka i František Ringo Čech, Jiří Brabec, byla tu celá „stáj“ posléze nejlepších popových zpěváků a líheň talentů (Jitka Molavcová).

Dnes klasika nebo pro mladé nmoderní? Je dnes Semafor současné zábavní umění?

Malá divadla, divadla malých forem – desítky malých divadelních scén inspirovaných Semaforem.

Vznikala zejména kolem klubů (vysokoškolských, klubů mládeže) a každoročně se prezentovala na festivalu Šrámkův Písek. Existoval dokonce časopis „Repertoár malé scény“ jehož šéfredaktorem byl Pavel Bošek (Nedivadlo Ivana Vyskočila). Některá divadélka se posléze profesionalizovala a vyšla z nich řada dnes známých umělců (např. **Kladivadlo** v Ústí nad Labem - Josef Dvořák, Luděk Sobota, **Ypsilonka** Liberec - režisér Schmid, dnes Praha - Kaiser, Lábus, Eben aj.). Brněnská **Husa na provázku** a Bolek **Polívka**, improvizátor Jaroslav **Dušek** a **Vizita** atd. Dnes již podobná vlna malých divadel neexistuje, nebo o nich asi nevíme.

Zcela nezařaditelné a vymykající se jakýmkoliv škatulkám je **Divadlo Jára Cimrmana**, se svými semináři o díle genia Cimrmana a následnými hrami prezentovanými výhradně mužským ansámblem.

Estrády – zábavné „sestavy – slepence“ různých zábavních žánrů, vždy hudba a zpěv, něco tance, někdy artistika, humorné scénky, mluvené slovo atd. „co dům dal“.

Dlouhá léta stěžejní druh masové zábavy realizovatelný kdykoliv a kdekoliv, na jakémkoliv pracovišti – scéně (od divadla přes místní hospodu po sokolovnu). Téměř v každé se uplatňovali herci „kamenných divadel“ se „zábavnými historkami z natáčení a divadel“, zpěváci vesměs druhé kategorie, zavedení spíkkři, kteří estrádu slovem a humorem propojovali. Časem se z nich staly i velkolepé akce třeba ve sportovních halách (*Dva z jednoho města*) a našly své uplatnění i v TV (*Televarieté, Silvestrovské programy*). Dnes estrády obnovují různé televize, typicky např. TV Šlágr.

Často se zcela samostatně uplatňovali špičkoví vyprávěči historek a baviči, např. Josef Kobr, „Smutný muž“ Válek, Petr Novotný, nejlepší určitě byl Vladimír Menšík, a v posledních dvou desetiletích Miroslav Donutil.

Zábava mezi nebem a zemí

Varieté, cirkusy, kouzelnické show – zábava pro všechny kategorie diváků, spíše rodinného typu vesměs s důrazem na dětského diváka.

Má u nás dlouholetou tradici a vysokou úroveň. Její aktéři se výborně uplatňovali a dodnes uplatňují ve světě právě ve varietních programech (od Las Vegas po zaoceánské výletní loď atd.). Z kouzelníků je u nás nejznámější úspěšné Kožíškovo Divadlo kouzel v Líbeznici u Prahy.

Zvláštní kategorií byl striptýz. Do Parkcentra léta páně 68 přivedl vedoucí útvaru „lidové technické zábavy“ (lunaparky, houpačky i nové hrací automaty) hezké

děvče, které se představovalo „jsem umělkyně Blanka“. A uměla.

Nový cirkus – zjednodušeně cirkusová představení bez zvíře. Mísí se v něm různé druhy umění – cirkus, tanec, hudba, divadlo, výtvarné umění film.

Vznikl ve Francii a rozšiřuje se postupně v celém světě. U nás jej prezentuje La Putyka – multizánrový prostor od roku 2009.

A je tu Pop music – populární hudba

Označuje buď hudební žánr anebo také celý hudební průmysl (souhrn hudebních žánrů a stylů, zejména tzv. komerční střední proud).

Co všechno se sem nevejde! Šanzony, rock, country, „schlagerová hudba“ (šlágry), vždy líbivé melodie, chytlavý rytmus, orchestrálky, swing, „Zlatí a Čeští slavíci“ a hodně z toho, o čem již byla zmínka.

A můžeme si zavzpomínat!

Orchestr R. A. Dvorského, Inka Zemánková, J. Salačová. Filmové melodie a klipy různých let: „Tak jako slunečnice, každý den..“, „Ta naše písnička Česká..“, pak „Zítra se bude, tančit všude..“, „Jásavá“ z Hudby z Marsu, písničky z „Klarinetů“, ze „Starců na chmelu“, až po TV „Dáme si do bytu..“.

Orchestr Karla Vlacha, Ladislava Bezubky, TOČR Karla Krautgartnera a Josefa Vobraby, orchestry Ladislava Bareše v Liberci, Gustava Broma v Brně, Václava Hybše, Ladislava Štaidla, ČsT Václava Zahradníka, Václava Zelinky, Felixe Slováčka atd.

Swingová éra: Arnošt Kavka, Rudolf Cortéz, Jiří Popper, Jiří Vašíček, Richard Adam, Y. Simonová a M. Chladil, Karel Hála aj.

Písničky Semaforu, Rokoka, Olympic, Shut Up Fr. Ringo Čecha, Katapult, Elán, Modus, Team aj. Lucie, Chinaski. A co Kučerovci?

Pop zpěváci: Gott, Stědrý, Drobný, Zagorová, Vondráčková, David, Rottrová, Bílá, Bartošová, Janů, Korn, Kotvald, Hložek, Žbirka, Nagy, Hůlka, a celý „retro pop“ 90. let. Dnes třeba Dyk, Klus, Ortel aj.

Ivan Mládek při přebírání ocenění ARTESu Mistr zábavního umění 2016 v kategorii zpěvák, jen s omluvným úsměvem Gottovi šeptnul „Promiň, Karle“.

Pop stále vítězně kráčí zábavním uměním. Tu s elektronikou, tu s kytarou.

Závěrečné úvahy

- Tento přehled zdaleka není dokonalý ani úplný. Také si tyto ambice v žádném případě neklade. Je to jen pokus představit alespoň základní škálu zábavního umění a zábavy jako takové.
- Co je a co není zábavní umění? Kde je hranice mezi srandou a uměním? Nemůže být uměním i „čistá sranda“? Nejjednodušší odpověď je: jak kdy a jak co a jak s kým.
- Ale, můžeme se vůbec shodnout, můžeme s čistým vědomím a svědomím na něco či někoho ukázat: to je umění?!
- Je zábavou to, čemu se smějeme, nebo to, co nás baví a jakou zábavu očekáváme? Je zábavou: West Side Story, Fantom opery, Čapkova Válka s mloky, Smetanova Má vlast, Janáčkova Liška Bystrouška, filmová hudba Ennio Morriconeho, Hasičský ples v příslovečné Horní Dolní atp.?
- Nebo to bude vždy věc diskuze, většinového mínění, v určitých věkových a vzdělanostních skupinách to prostě bude odlišné?
- Dělalí věhlasní a uznávaní tvůrci umění, vždy umění, anebo občas jen tak zábavu pro zábavu? Nesnižovalo to jejich uměleckou úroveň? Netvořili jen tak zábavu a časem se z ní stalo klasické umění?

To už nechám na vás – na nás!

PhDr. Václav Soldát